

Vergaderjaar 2017–2018

31 142

Wijziging van de Experimentenwet Kiezen op Afstand in verband met de verlenging van de werkingsduur van die wet

Nr. 81

BRIEF VAN DE MINISTER VAN BINNENLANDSE ZAKEN EN KONINKRIJKSRELATIES

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 14 maart 2018

Met deze brief informeer ik de Tweede Kamer nader over de wijze waarop bij de komende gemeenteraadsverkiezingen en raadgevend referendum de uitslag wordt berekend. Dit naar aanleiding van de berichtgeving van RTL over de programmatuur (OSV¹) die door de Kiesraad beschikbaar wordt gesteld om de uitslag te berekenen.

Gebruik Ondersteunende Software Verkiezingen

Bij het stemmen in het stembokje en bij het tellen in de stembureaus op de avond van de verkiezingen wordt OSV niet gebruikt. Stemmen doen we met het rode potlood en de stembiljetten worden handmatig geteld. Het resultaat van die telling wordt opgeschreven in papieren processen-verbaal. Deze processen-verbaal, waarin staat hoeveel stemmen er per partij en per kandidaat zijn uitgebracht, zijn de basis voor de berekening van de uitslag. Dit is derhalve een handmatig en papieren proces dat niet kwetsbaar is voor digitale manipulatie.

OSV wordt (pas) gebruikt in de stappen die daarna komen, zijnde het optellen van de telresultaten van de stembureaus en voor de berekening van de zetelverdeling. Daartoe worden door de gemeenten de gegevens die in de processen verbaal staan ingevoerd in een computer waarop OSV is geïnstalleerd.

Voor de Tweede Kamerverkiezingen is besloten om een extra controle te laten uitvoeren door handmatig op te tellen wat in OSV werd ingevoerd. Gemeenten hebben veel moeite gehad met het uitvoeren van die controle. De Kiesraad heeft geconstateerd dat in sommige gevallen bij het uitvoe-

¹ OSV staat voor ondersteunende software verkiezingen. Deze programmatuur wordt gebruikt om de totalen van de uitgebrachte stemmen (per gemeente en per hoofdstembureau te berekenen). Tevens kan hiermee de zetelverdeling worden uitgerekend.

ren van deze controle rekenfouten zijn gemaakt die leiden tot nieuwe telverschillen. Na de Tweede Kamerverkiezingen is met de Kiesraad en gemeenten teruggekeken op het doorlopen proces. Daarna is besloten deze wijze van controleren te vervangen door een maatregel die het mogelijk maakt om de invoer in OSV te kunnen controleren. Dat kan bij de komende verkiezingen doordat de digitale bestanden uit OSV door de gemeenten beschikbaar moeten worden gesteld aan een ieder die ze wil hebben.

Er zijn voorts (technische) maatregelen genomen voor het gebruik van OSV.

- Allereerst geldt dat OSV uitsluitend geïnstalleerd mag worden op computers die niet zijn verbonden met het internet. Die guidance geeft de Kiesraad al sinds OSV in gebruik is. Ik heb de gemeenten uitdrukkelijk de instructie gegeven om zich hieraan te houden. Gemeenten zijn voor de eigen (informatie)beveiliging verantwoordelijk en dus ook voor de beveiliging van de gebruikte computers. Ik heb de gemeenten al in december 2017, in de zogenoemde verkiezingscirculaire, gewezen op deze verantwoordelijkheid en gevraagd een kwetsbaarheidsanalyse uit te voeren en, als de analyse daartoe aanleiding zou geven, maatregelen te treffen om kwetsbaarheden te verminderen c.q. weg te nemen.
- De aantallen stemmen² die zijn uitgebracht in de stemlokalen moeten door de gemeenten twee keer worden ingevoerd op basis van de papieren processen-verbaal. Die dubbele invoer wordt bij de komende verkiezingen, anders dan bij eerdere verkiezingen, ook technisch afgedwongen. Dit is een van de verbeteringen die de Kiesraad in de software heeft aangebracht.³ Daarenboven geldt de instructie, zoals in de verkiezingscirculaire in december aan de gemeenten is gegeven, dat twee verschillende personen de invoer moeten uitvoeren. Dat is een maatregel om invoerfouten te detecteren maar ook om te voorkomen dat een persoon bewust onjuiste gegevens invoert.
- Overdracht van gegevens op digitale gegevensdragers is niet toegestaan.
- Verder verstrekt de Kiesraad (aanvullende) richtlijnen omtrent het gebruik van OSV. Die zogenoemde systeemeisen zijn openbaar en te vinden op de website van de Kiesraad. Zoals overigens ook de broncode van OSV. Ook voor deze richtlijnen geldt dat de gemeenten die nauwgezet moeten volgen.

Transparantie en controleerbaarheid

Uitgangspunt is voor mij dat de met OSV uitgevoerde berekeningen controleerbaar moeten zijn. Daarnaast zijn maatregelen genomen voor een veilig gebruik van OSV. Daarbij heb ik december jl. besloten en in de zogenoemde verkiezingscirculaire aan de gemeenten gemeld dat de digitale bestanden die ontstaan door het gebruik van OSV aan een ieder ter beschikking gesteld moeten worden.

Met die digitale bestanden kan gecontroleerd worden of de gemeente de aantallen stemmen die in het stemlokaal (handmatig) zijn geteld goed heeft ingevoerd in OSV. Die controle is mogelijk omdat alle processen-verbaal van de stembureaus bij de gemeenten kunnen worden ingezien. Ook kan gecontroleerd worden of de zetelverdeling goed is uitgerekend.

---

² Deze aantallen staan in de processen-verbaal van de stembureaus.

³ De Kiesraad heeft op zijn website gepubliceerd welke andere verbeteringen zijn aangebracht, mede naar aanleiding van het door hem gevraagde rapport van Fox-IT. Het rapport van Fox-IT, dat begin maart 2017 aan uw Kamer is gezonden, is ook op de website van de Kiesraad te vinden.

De specificatie voor de berekening van de zetelverdeling is namelijk openbaar en te vinden op de website van de Kiesraad.

Als zich dus manipulaties zouden voordoen bij het berekenen van de uitslag of fouten zijn gemaakt dan kan dat worden gedetecteerd en hersteld.

Nieuwe eisen voor digitale hulpmiddelen

In mijn brief van 28 februari 2018 (Kamerstuk 31 142, nr. 80) heb ik aangekondigd dat de Kieswet wordt gewijzigd om voor de hele keten van de uitslagberekening te kunnen regelen aan welke mate van betrouwbaarheid gebruikte programmatuur moet voldoen en welke verbeteringen daarin mogelijk zijn. In datzelfde wetsvoorstel wordt ook de openbaarheid (voorafgaand aan de vaststelling van de uitslag) geregeld van alle processen-verbaal in de keten. Op deze manier worden de eisen aan de programmatuur gekoppeld aan de transparantie en controleerbaarheid van de gehanteerde tellingen. Het is de verwachting dat het wetsvoorstel in de komende maanden voor advies wordt aangeboden aan de Raad van State.

Vertrouwen in de betrouwbaarheid van de komende verkiezingen

De betrouwbaarheid van de uitslag van de gemeenteraadsverkiezingen en het raadgevende referendum over de Wiv 2017 is met de inrichting van het proces, inclusief het gebruik van OSV, geborgd. Risico's zijn natuurlijk nooit voor 100% uit te sluiten. Met de Kiesraad ben ik van mening dat, ondanks dat verdere verbeteringen mogelijk zijn, de risico's van het huidige gebruik van OSV klein zijn en beheersbaar. Zeker nu de digitale bestanden, van de in OSV ingevoerde gegevens, beschikbaar worden gesteld en gecontroleerd kunnen worden. Transparantie en controleerbaarheid zijn, daar ben ik van overtuigd, de beste maatregelen om het vertrouwen in de uitslag van de verkiezingen te waarborgen.

De Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,
K.H. Ollongren